

EKONOMİ POLİTİK

Erinç Yeldan, 22 Haziran 2011

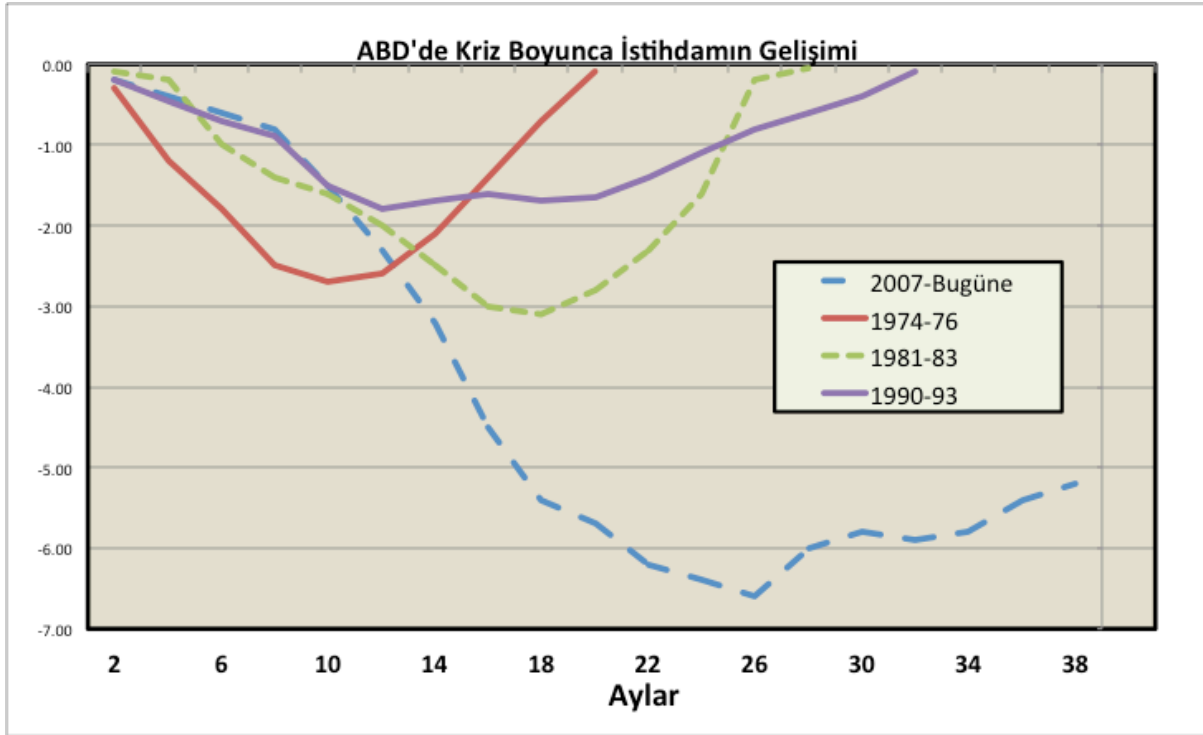
Krizin 5. Yılına Girerken

IMF'nin önceki Eylül ayında İstanbul'da yapılan Sonbahar Toplantılarının ana teması “*toparlanmanın sürdürülmesi*” olarak belirlenmiş idi. Çok geçmeden 2010 yılının krizden çıkış yılı olduğu ve sadece bir yol kazasından ibaret olduğu savlanan küresel krizin artık geride kaldığı muştulanmaktaydı.

Oysa, 2010 yılının inişli çıkışlı aylarından sonra 2011'in verileri, kapitalizmin merkez ekonomilerinde süregelen durgunluk ve yüksek işsizlik; canlandırma paketleriyle ayakta durmaya çalışan bir çok ülkede devlet bütçelerinin neredeyse iflase sürüklenmesi; şiddetlenen uluslararası gerilimler; ve yükselen açık faşizm tehditleriyle birlikte küresel kapitalizmin son derece karmaşık ve *sistemik* bir kriziyle karşı karşıya olduğumuzu belirlemekte.

2011'in ilk çeyreğinde İngiltere ekonomisinin büyüme hızı sadece yüzde 0.5 olarak açıklandı. ABD'de büyüme oranı ise yüzde 1.8 olarak belirlendi. Oysa ABD ekonomisi 2010'un son çeyreğinde yüzde 3 oranında büyüme göstermiş idi. Kanada ise 2011'i *negatif* büyüme hızıyla karşıladı. Küresel kapitalizmin itici gücü olarak gösterilen Çin'de de durgunluk ve yükselen enflasyon tehdidi 2011'in yeniden bir yavaşlama yılı olacağını vurgulamakta. İspanya'da resmi işsizlik rakamları yüzde 21.3 (genç işsizlik oranı yüzde 40) olarak belirlenirken, artık iflas ettiği duyurulan Yunanistan, küresel finans piyasalarından kaynak bulabilmek için yüzde 23.5 düzeyinde faiz sunmak zorunda bırakılmakta.

Aşağıdaki grafikte 2007-sonrasının, kapitalizmin merkez ekonomisi ABD'de bundan önceki belli başlı kriz günlerindeki işsizlik oranları ile karşılaştırması verilmekte. 2007 krizi iş kayıplarının şiddeti ve uzunluğu bakımından bundan önceki tüm krizleri geride bırakmış durumda. Petrol şoku diye anılan 1974 krizinde ABD'de işsizlik sadece yüzde 2.5 oranında artmış ve toparlanma 18 ay sürmüştü. 1981-83 dünya borç krizi ve 1990-93 finansal krizlerinde de ABD ekonomisindeki istihdam kayıpları yüzde 3'ü aşmamış, toparlanma ise 30 ay içinde tamamlanmıştı. 2007-sonrasında ise ABD ekonomisinde işsizlik artışının yüzde 6'ya ulaştığı ve istihdam kayıplarının 40 ay sonrasında hala yüzde 5 düzeyinde olduğu direnç gösterdiği bir sistemik kriz ile karşı karşıya olduğumuzu gözlemekteyiz.



Kaynaklar: Amanda Cox, *New York Times*, 1 Nisan 2011 ve David McNally, “*And They Call This A Recovery?*” *The Bullet*, e-bulletin no 497, Mayıs 2011.

Kapitalizmin küresel krizi 2007’de patlak verip, 2008’de alevlenirken OECD ülkeleri bir bütün olarak yüzde 6 küçülmüş; dünya sanayi üretimi yüzde 13 gerilemiş; dünya ticaret hacmi ise yüzde 20 daralmış idi. 2011’in verileri, “büyük durgunluk” diye anılan işte bu kriz günlerinin üzerine birikmekte. Kapitalizmin sistemik, küresel krizi uzayıp giden bir “toparlanma” beklentisine karşın bir türlü aşamıyor. Yaygın ve sürekli işsizlik, yatırımlarda yavaşlama ve yükselen dünya enflasyonu “2007-?” küresel krizinin ana özelliklerini oluşturuyor.

Önümüzdeki haftaki yazımda söz konusu “uzun” kriz günlerinin yapısal niteliklerini daha yakından incelemek arzusundayım.

Erinç Yeldan, 29 Haziran 2011

Büyük Durgunluk Sürerken

Küresel kriz 2007'nin yaz aylarında Amerikan konut piyasasında varlık fiyatlarının ani çöküşüyle tetiklendi. Ancak, krizin “tetikleyici” unsurları ile “yapısal nitelikli koşulları”, kuşkusuz, birbirinden farklı olgulardı. Krizin ardında yatan yapısal nedenler, küresel kapitalizmin merkez ekonomilerinde 1970'lerin ortalarından başlayarak kar oranlarının düşme eğilimine girmesi ve dolayısıyla, sabit sermaye yatırımlarının temposunun yavaşlamasında yatıyordu.

Sermaye, gerileyen/köhneleşen teknolojilerin, eskimiş kurumların ve küresel ölçekte artan rekabetin getirdiği birikim sorunlarını *finansallaşma* diye anılan birikim rejimi ile aşma çabası içindeydi. *Finansallaşma*, sermaye birikiminin *reel ekonomiye yönelik sabit sermaye yatırımları* yerine, *spekülatif nitelikli* ve çoğu kez *sıcak unsurlara dayalı kısa dönemli finansal birikim* çabasını yansıtmaktaydı. Popüler iktisat yazınında *kumarhane kapitalizmi* diye de anılacak olan bu gelişme, sabit sermaye yatırımlarının yavaşlamasına ve küresel ölçekte istihdamın gerilemesine neden olacak, orta sınıflar çökerken, gelir dağılımının kutuplaşması ve emeğin proleterleşmesi süreçlerini hızlandıracaktı.

Kapitalizmin 2007 sonrası krizi bu şartlar altında patlak verdi. 2009'da OECD ülkeleri bir bütün olarak yüzde 6 küçülmüş; dünya sanayi üretimi yüzde 13 gerilemiş durumdaydı. 2009'da küresel ekonominin büyüme hızı yüzde *eksi 0.5* olurken, ikinci dünya savaşı sonrasında bir bütün olarak ilk defa top yekün bir daralma içine sürüklenmiş durumdaydı. Dahası, beşinci yılına girdiğimiz şu günlerde, kapitalizmin merkez ekonomilerinde toparlanma sürecinin sekteye uğradığı ve krizin zamana yayılarak sürmekte olduğu anlaşıldı. ABD'de 2010'un son çeyreğinde yüzde 3 olan büyüme hızı, 2011 başında yüzde 1.8'e geriledi; İngiltere ekonomisi ise sadece yüzde 1.8 düzeyinde büyüme gösterdi. Bu büyüme oranlarının dünya ekonomisine herhangi bir ivme veremeyeceği ve dünya ölçeğinde yaşanan işsizlik sorununun 2011 yılında daha da derinleşeceği anlaşıldı.

Oysa kapitalizmin bundan önceki bu çaplı krize sürüklendiği 1929/30 yılında “toparlanma” süreci çok daha hızlı büyüme oranları göstermişti. Amerika, örneğin, 1934 ve 1935 yıllarında yüzde 8; 1936'da da yüzde 14'lik rekor büyüme hızları ile *büyük buhran* dönemini geride bırakabilmiş idi. Şimdi ise krizin beşinci yılına girdiğimiz şu yaz aylarında Amerikan ekonomisinin büyüme hızı yüzde 3'ü aşamamakta, işsizlik oranında yüzde 6'ya varan kayıplar ise henüz onarılmaktan uzak kalmaktadır.

Küresel krizin giderek uzayan bir durgunluk sürecine sürüklenmesi nedeniyle 2007 sonrası dönem *büyük durgunluk* diye anılagelmektedir. Büyük durgunluğa yol açan en önemli neden ise kapitalizmin merkez ekonomilerinde *kar oranları toparlanmış olmasına karşın* sermaye yatırımlarının henüz kriz öncesi (zaten çok düşük olan) düzeylerine dahi çıkartılamamış olmasıdır. ABD'de özel sabit sermaye yatırımlarının 2010 düzeyi kriz öncesinin hala yüzde 15 gerisindedir. Buna karşın, başta Amerika, İngiltere ve Kanada olmak üzere bir çok gelişmiş ülkede şirketler ellerinde tuttıkları fonları sermaye yatırımına yöneltmek yerine nakit olarak değerlendirmekte ve küresel finans piyasalarının, deyim yerindeyse, kumarhane masalarında spekülasyon amaçlı olarak kullanmak arzusunda gözükmektedir. Amerika'da

finans-dışı şirketler ellerindeki 2 trilyon dolarlık nakit varlığı (ABD milli gelirinin yaklaşık yüzde 13'ü) finansal spekülasyonun büyümesi altında atıl olarak tutmakta ve sermaye birikiminden uzaklaştırmaktadır.(*)

Küresel ekonomide sabit sermaye yatırımının yavaşlaması büyük durgunluğun ardında yatan en önemli nedendir.

Sermaye yatırımlarının yeniden ivmelenmesi ancak talep artışlarının hızlanmasıyla olasıdır. Bu ise orta sınıfların ve emekçi sınıfların gelirlerinin arttırılabilmesine bağlı bir olgudur. Oysa ki bugün dünyada *arz yönlü, muhafazakar iktisat* politikalarının geçerli olduğu günümüz koşullarında bu beklenti gerçekleşmekten uzaktır. Özellikle kriz koşullarında aşırı genişletilmiş olan para arzlarının ve bütçe açıklarının yaratacağı enflasyon endişesiyle birlikte bütün dünya ekonomilerinde yeniden daraltıcı istikrar politikaları gündeme gelmiş durumdadır. Daraltıcı maliye ve para politikalarının gelirler üzerine yansması ise kuşkusuz, küresel talebin daha da gerilemesi anlamına gelecektir.

Sermaye, krizden çıkış yolu olarak elindeki fonları sabit sermaye yatırımlarına dönüştürmek yerine yeni bir finansal köpük beklentisi içinde finansal rant arayışına sürüklenmiş durumdadır. Sermayenin *sermaye* olmaktan çıktığı şu büyük durgunluk günlerinde kapitalizmin kaçınılmaz iç çelişkileri daha da belirginleşmektedir.

Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Robert Sadowski, "A Cash Buildup of Business Investment" Federal Reserve Bank of Cleveland, Ocak 2010.